

І.В. Спасибо-Фатєєва,* В.В. Спасибо**

ПРОБЛЕМАТИКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ (НА ПРИКЛАДІ СПІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ)

Питання, пов'язані з організаційно-правовими формами юридичних осіб є надто складними і до цього часу не мають однозначного вирішення ані на теоретичному (науковому), ані на законодавчому рівні. На практиці ж постають питання про можливість існування тих чи інших організаційно-правових форм чи видів юридичних осіб, правомірність вимог про їх перетворення на інші організаційно-правові форми, порядок прийняття рішень про це та вимоги до установчих документів створюваних таким чином юридичних осіб тощо. Це стосується, насамперед, колективних, спільних, орендних, приватних та інших підприємств.

Враховуючи значний обсяг розбіжностей між вказаними підприємствами, застосувати об'єднаний підхід щодо їх правового статусу навряд чи буде вірним. Тому зупинимось лише на спільних підприємствах. Тим більш, що це питання має значення й для вирішення більш загальної проблеми інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів. Для забезпечення найбільш можливого ступеню об'єктивності, висновки щодо досліджуваного питання уявляється доцільним базувати на сукупній оцінці: а) приписів діючого законодавства; б) роз'яснень державних органів і їх посадових осіб; в) результатів теоретичних досліджень.

Вважаємо за необхідне одразу застерегти, що будь-яке з означених джерел навряд чи зараз має якусь істотну перевагу перед іншими. Адже відповідні законодавчі норми в Україні є суперечливими і мінливими, знаходяться у постійному розвитку, зазнають концептуальних змін. Досить часто імпульсом для таких змін є судова практика та наукові праці, які доводять "неправовий" характер того чи іншого законодавчого припису. Але з іншого боку, зараз не існує і сталої теорії організаційно-правової форми, вона тільки формується шляхом висунання і прискіпливого обговорення в наукових дискусіях різноманітних точок зору. Це більш невизначена ситуація з роз'ясненнями, наданими державними органами, де можемо спостерігати наявність взаємовиключних стверджень навіть від однієї посадової особи.

Зробивши ці застереження, проаналізуємо законодавство. Більшою мірою спільні підприємства (далі — СП) створювалися за радянських часів, тобто під час дії законодавства Радянського Союзу та УРСР.

ЦК УРСР 1963 р. взагалі не оперував терміном "організаційно-правові форми юридичних осіб", а у ст. 24 називав їх види, серед яких СП не було. Так само не згадувалося про такі підприємства у Положенні "Про порядок створення, реорганізації і ліквідації підприємств, об'єднань, організацій і установ", затвердженому постановою Ради Міністрів СРСР від 02.09.1982 р. № 816¹ і аналогічній постанові Ради Міністрів УРСР від 11.07.1983 р. № 299 "Про порядок створення, реорганізації і ліквідації підприємств, об'єднань, організацій і установ республіканського та місцевого підпорядкування"². СП створювалися на підставі постанови Ради Міністрів СРСР № 49 від 13.01.1987 р. "Про порядок створення і діяльності на території СРСР спільних підприємств за участю радянських організацій і фірм капіталістичних країн і країн, що розвиваються"³.

© Спасибо-Фатєєва І.В., Спасибо В.В., 2006

* професор кафедри цивільного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України

** адвокат

¹ СП СРСР. — 1982. — № 25. — Ст. 130.

² ЗП УРСР. — 1983. — № 7. — Ст. 43.

³ СП СРСР. — 1987. — Отд. 1. — № 9. — Ст. 40.

На рівні ж закону з'являється згадка про СП у ст.ст. 21, 19, 25 Закону СРСР "Про державне підприємство (об'єднання)" від 30.06.1987 р. № 7284-ХІ⁴, а потім — і в ст. 2 Закону СРСР "Про підприємства в СРСР" від 4.06.1990 р. № 1529-І⁵, і в Законі УРСР "Про підприємства в Українській РСР" № 887-ХІІ від 27.03.1991 р.⁶, яким серед інших позначено і спільне підприємство, засноване на базі об'єднання майна різних власників (*змішана форма власності*). Союзний Закон "Про власність в СРСР" від 6.03.1990 р. № 1305-І⁷ (ст. 4), а потім і Закон УРСР "Про власність" від 7.02.1991 р. № 697-ХІІ⁸ (ч. 3 ст. 3) також містили норму про можливість створення СП, заснованих на так званій змішаній формі власності. Тобто на відміну від суб'єктів права *колективної власності*, перелічених у ст. 20 Закону УРСР, СП виділялись окремо в ст. 46 Закону.

Таким чином, законодавство СРСР, а потім — і Української РСР визнавало СП окремим самостійним видом підприємств і наділяло його власним спеціальним правовим статусом, відмінним від правового статусу інших видів підприємств.

Поступово спостерігається також спроба ув'язати поняття СП як виду підприємств із їх "формою" — господарськими товариствами, а також з поняттям змішаної форми власності. Так, у ст. 27 союзного Закону про власність вказувалося, що СП можуть створюватися у формі акціонерних товариств та господарських товариств. Проте чіткості в цих питаннях не було і Положення про акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю, затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 19.06.1990 р. № 590⁹, не вирішувало проблем співвідношення зазначених видів господарських товариств із спільними підприємствами. Так само не вирішував це питання Закон України "Про господарські товариства" № 1576-ХІІ, прийнятий 19.09.1991 р.¹⁰, в якому взагалі було неоднозначним співвідношення між "господарським товариством" і "підприємством". Лише після прийняття Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про підприємства в Україні" від 4.02.1998 р. № 72/98-ВР¹¹ стало зрозумілим, що ці поняття співвідносяться як "спеціальне" і "загальне", а господарські товариства є видами підприємств.

Дещо чіткіше це питання було врегульовано в Законі України "Про іноземні інвестиції" від 13.03.1992 р. № 2198-ХІІ¹², в ст.ст. 1 та 20 якого визначалося, що підприємство з іноземними інвестиціями створюються в формі, відомій українському законодавству. Отже, за змістом Закону, підприємство з іноземними інвестиціями не було визнано як самостійну організаційно-правову форму підприємств. Ця тенденція була збережена в Декреті Кабінету Міністрів України "Про режим іноземного інвестування" від 20.05.1993 р. № 55-93¹³.

Проте вона не простежується у Державний класифікатор України "Класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002-94", затверджений Наказом Держстандарту України від 22.11.1994р. № 288¹⁴, який почав діяти в Україні з 01.01.1995 р. Відповідно до п. 2.11. Класифікатора СП було визначено як окрему організаційно-правову форму із кодом № 160, поряд з якою п. 2.18 визначалося господарське товариство — код № 240.

⁴ ВВР СРСР. — 1987. — № 26. — Ст. 385.

⁵ Ведомости Съезда народных депутатов и Верховного Совета СССР. — 1990. — № 25. — Ст. 460.

⁶ ВВР. — 1991. — № 24. — Ст. 272.

⁷ Ведомости Съезда народных депутатов и Верховного Совета СССР. — 1990. — № 11. — Ст. 164.

⁸ ВВР. — 1991. — № 20. — Ст. 249.

⁹ СП СССР. — 1990. — № 15. — Ст. 82.

¹⁰ ВВР. — 1991. — № 49. — Ст. 682.

¹¹ ВВР. — 1998. — № 24. — Ст. 138.

¹² ВВР. — 1992. — № 26. — Ст. 357.

¹³ ВВР. — 1993. — № 28. — Ст. 302.

¹⁴ Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2001. — № 2.

Однак переважало бачення СП або підприємства з іноземними інвестиціями як різновиду товариств, що було знову закріплено у Законі України “Про режим іноземного інвестування” від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР¹⁵. З прийняттям Закону України від 4.02.1998 р. № 72/98-ВР “Про внесення змін до Закону України “Про підприємства в Україні”¹⁶ з його ст. 2 було виключено спільні підприємства.

Внаслідок цього послідовним кроком стало перетворення тих юридичних осіб, які визначали свій статус як “спільні підприємства” або “підприємства з іноземними інвестиціями”, на господарські товариства, учасником яких є іноземний інвестор. Проте це викликало багато питань: чи є обов’язковим таке перетворення? Хто вправі ініціювати його? Що буде внаслідок порушення таких приписів? Як слід випрацювати установчі документи створених таким чином господарських товариств? та ін.

Щодо цього слід вказати, що крім зазначеного законодавства, на спільні підприємства поширюється дія *інвестиційного законодавства*. За Законом України “Про інвестиційну діяльність” № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р.¹⁷ (ст. 9) основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між суб’єктами інвестиційної діяльності, є договір.

Відповідно до ст. 18 Закону, держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб’єктів. *Умови договорів, укладених між суб’єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і у випадках, коли після їх укладення законодавством встановлено умови, що погіршують становище суб’єктів або обмежують їх права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору*. Відзначимо, що в цю норму були внесені зміни Законом України “Про внесення змін до деяких законів України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів)” від 20.12.2001 р. № 2899-ІІІ¹⁸. Але ці зміни торкаються лише податкового, митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності.

Тобто, враховуючи незмінність договору, за яким відбувалося внесення іноземної інвестиції при створенні СП, а також того положення, яке діяло раніш, що договір про інвестування є головним документом, а статут СП є додатком до нього, впливає *неможливість примушення СП до перетворення*.

Такого підходу дотримувався й Кабінет Міністрів України в Декреті “Про впорядкування діяльності суб’єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств” від 31.12.92 р. № 24-92¹⁹, яким приписувалося перетворення суб’єктів підприємницької діяльності із змішаною формою власності у господарські товариства, але дія якого не поширювалася на створені за участю державних підприємств *підприємства з іноземними інвестиціями*, а відтак — і на *спільні підприємства*.

Таким чином, незважаючи на поступове уявлення про СП як утворення, що має існувати в формі господарського товариства, тим не менш, перелік видів підприємств все одно залишився невичерпним, Закон прямо дозволяв існування в Україні і підприємств інших видів та категорій. У тому числі, це стосується і СП, оскільки пряма згадка про них залишалася в ст. 15 ч. 3 Закону “Про підприємства в Україні”. Крім того, юридичним особам не було приписано привести свою організаційну форму у відповідність з новим переліком видів підприємств.

¹⁵ ВВР. — 1996. — № 19. — Ст. 80.

¹⁶ ВВР. — 1998. — № 24. — Ст. 138.

¹⁷ ВВР. — 1991. — № 47. — Ст. 646.

¹⁸ ВВР. — 2002. — № 15. — Ст. 100.

¹⁹ ВВР. — 1993. — № 11. — Ст. 94.

Однак ситуація ускладнилася з прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо державної реєстрації суб’єктів підприємницької діяльності” 21.09.2000 р. № 1987-III²⁰, де було встановлено, що суб’єкти підприємницької діяльності, створені в організаційних формах, не передбачених законами України, державна реєстрація яких проведена до набрання чинності цим Законом, зобов’язані привести організаційну форму у відповідність із вимогами законів України протягом п’яти років після набрання чинності цим Законом. Втім, хоча ця норма має імперативний характер і, на відміну від Декрету КМУ 1992 р., не містить жодних застережень, її застосування до підприємств з іноземними інвестиціями (включаючи СП) бачиться дуже спірним і навіть взагалі неможливим. Адже норми цього Закону не враховують гарантії, надані Законом України “Про інвестиційну діяльність”, які в цьому випадку повинні мати перевагу.

Отже, намагання українського законодавця вкотре навести порядок із організаційно-правовими формами та видами юридичних осіб або підприємств, його приписи не є абсолютно визначеними і не можуть беззастережно застосовуватися. Це пов’язано насамперед із тим, що приведення своєї організаційної форми у відповідність із вимогами законів потребує визначення, що таке ця форма, які вони бувають, тобто з чого вибрати. Однак, як було зазначено вище, ані в УРСР, ані в Україні не існувало законодавчого визначення поняття “організаційно-правова форма”, а рівно і не існувало єдиного законодавчого переліку всіх можливих організаційно-правових форм.

Згідно ст. 83 ЦК України, юридичні особи можуть створюватися у формі: а) товариств, б) установ та в) в інших формах, встановлених законом. Отже, ЦК України не містить у собі вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права.

З 2.01.2004 р. в Україні також діє Господарський кодекс (ГК), який настільки широко використовує термінологію щодо організаційних форм, наскільки й суперечливо. Так, у ньому вживаються принаймні такі вирази, як організаційна форма господарювання (ст. 62), організаційна форма підприємництва (ч. 1 ст. 45), організаційні форми здійснення некомерційної господарської діяльності (ст. 53), організаційна форма підприємств (ст. 63), організаційно-правові форми об’єднань підприємств (ст. 120). Тобто абсолютно очевидно, що ці терміни не можна беззаперечно отождивити з поняттям “організаційно-правова форма юридичних осіб”. Найближчою до неї є термін “організаційна форма підприємств”, однак цей термін абсолютно позбавлений будь-якого змісту. Ст. 63 лише в частині 9 містить вказівку про те, що для підприємств певного виду та організаційних форм законами можуть встановлюватися особливості господарювання. Зміст зазначеної статті фактично складає описання видів підприємств. При цьому, серед видів підприємств окремим рядком прямо виділений такий вид підприємства, як підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об’єднання майна різних форм власності). Одночасно, ГК України містить якнайменш дві згадки про форми підприємств. Так, згідно ст. 396 ГК України, на території України можуть створюватися і діяти суб’єкти господарювання, які здійснюють свою діяльність у формах підприємства з іноземними інвестиціями (ст. 116), іноземного підприємства (ст. 117), інших формах, не заборонених законом. Звертає на себе увагу, що норма ст. 396 ГК України суперечить ст. 116 цього ж Кодексу. Адже, за її змістом (ч. 6) правовий статус і порядок діяльності підприємств із іноземними інвестиціями визначаються цим Кодексом, законом про режим іноземного інвестування в Україні, іншими законодавчими актами. А за змістом зазначеного Закону (див. п. 2і), підприємства з іноземними інвестиціями не визнавались формою підприємств. Ця правова колізія має підлягати розв’язанню шляхом застосування норм саме ГК України, оскільки він є законом вищої сили і більш пізньої дати прийняття. Однак це було б доктринально невірним.

Тому виконання законодавчого припису про приведення організаційної форми у

²⁰ ВВР. — 2000. — № 46. — Ст. 397.

відповідність із вимогами законів України вбачається досить складним і завідомо суперечливим. Тим більше, що:

— за ГК таке підприємство, як спільне, існує. Проте його сутність, що сформувалася за радянських часів, коли СП створювалося як підприємство з іноземною інвестицією, змінилася на його розуміння в ГК як підприємства, заснованого на базі об'єднання майна різних власників. При цьому не можемо утриматися від відомого прислів'я “Федот, да не тот”;

— у п. 2.1 Державного класифікатора України “Класифікація організаційно-правових форм господарювання” ДК 002:2004²¹ надається визначення організаційно-правової форми господарювання (тобто знов-таки не організаційно-правової форми юридичних осіб!) як форми здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо. Розділ 3 Класифікатора йменується “Об'єкти організаційно-правових форм господарювання”, в якості яких визнається й спільне підприємство (п. 3.15);

— в Україні існує велика кількість видів (організаційних форм) юридичних осіб та/або підприємств, в які теоретично можуть перетворитися СП та подібні їм особи, створені в організаційних формах, не передбачених законодавством України. При цьому ніхто не може їх зобов'язати перетворитися на будь-який конкретний вид (форму) юридичних осіб;

— даний Закон не називає прямо або опосередковано санкцію за його порушення;

— у Перехідних та прикінцевих положеннях ЦК України не передбачено приведення організаційно-правових форм юридичних осіб у відповідність із його нормами;

— згідно з Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців” від 15.05.2003 р. № 755-IV²² в Єдиному державному реєстрі містяться, серед іншого, *відомості про організаційно-правову форму юридичної особи*. Якщо відомості, які підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, були внесені до нього, то *такі відомості вважаються достовірними і можуть бути використані в спорі з третьою особою, доки до них не внесено відповідних змін* (ст. 18). І навпаки, згідно ч. 3 ст. 18 Закону, якщо відомості, які підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, не були до нього внесені, вони не можуть бути використані в спорі з третьою особою.

Таким чином, не можна не відмітити відсутність до цього часу на законодавчому рівні:

— тлумачення термінів “вид” і “організаційно-правова форма” юридичної особи,

— визначення відмінностей між ними;

— вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права.

Зроблений аналіз дозволяє зробити такі підсумки.

Види та організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права передбачались численними нормативно-правовими актами СРСР, УРСР, України. Ці акти мали різний статус з точки зору їх юридичної сили, спеціалізації і були прийняті в різні часи. Дія більшості з цих актів не скасовувалась прямою вказівкою того чи іншого нормативного акту. За відсутності законодавчого визначення понять “вид” і “організаційно-правова форма” юридичної особи, а також вичерпного їх переліку, не можуть не виникнути суперечки з питань наявності правових підстав застосування різних нормативних актів, які містять посилання на той чи інший вид або організаційно-правову форму юридичної особи. Відтак, питання про можливість існування такої організаційно-правової форми, як “спільне підприємство” є фактично питанням про можливість

²¹ Затверджений наказом № 97 Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики 28.05.2004 р. // Юридичний вісник України. — 2004. — № 47.

²² ВВР. — 2003. — № 31-32. — Ст. 263.

застосування нормативних актів, які передбачають таку форму і містять її опис.

Тому, насамперед, слід чітко питання про організаційно-правові форми юридичних осіб врегулювати в законодавстві таким чином. Після скасування ГК, що напевно, є лише питанням часу, доки ми ще хоч в чомусь можемо розібратися, слід в ЦК чітко визначити лише дві організаційно-правові форми юридичних осіб — товариства та установи. Також ретельно слід підійти до перетворення існуючих нині юридичних осіб на законодавчо визнані їх види із збереженням усіх засад діяльності, передбачених їх установчими документами та наданих державних гарантій.

Аналіз роз'яснень державних органів. Цікаво простежити, як ці питання пропонується вирішити на думку наших державних органів і їх посадових осіб. Перш за все, слід вказати на те, що листи, в яких містяться роз'яснення, не мають нормативно-правового змісту і, отже, не є обов'язковими. Не є вони й джерелами права. Їх вагомість оцінюється, по суті, відповідно до авторитету їх автора та доведеності наданих ним розсудів та висновків. Не піддаючи сумніву авторитетність Держкомпідприємництва України (а саме цей державний орган за своєю спеціалізацією і видає більшість із роз'яснень із питання, що нас цікавить), все ж відзначимо, що не всі його роз'яснення послідовні і не кожен раз їх автори всебічно аналізують проблему.

Реферативний огляд цих тлумачень і роз'яснень свідчить про відсутність в них єдиного, виваженого і взаємоузгодженого підходу, який би вирішував проблему спільних підприємств у цілому з охопленням тих важелів, про які зазначалося вище. Наведемо лише декілька прикладів:

— лист Держкомпідприємництва України від 29.09.2004 р. № 6678 “Щодо приведення найменування юридичної особи у відповідність до чинного законодавства”²³. В ньому стверджується і обґрунтовується обов'язковість зміни організаційно-правової форми “спільного підприємства”;

— лист Держкомпідприємництва України від 03.12.2004 р. № 8487 “Про колективне підприємство”²⁴. В ньому серед інших питань міститься висновок про те, що обов'язкове перетворення колективних підприємств законодавством України не передбачено, хоча такої організаційно-правової форми зараз не існує. Цей лист викликає інтерес тому, що проблеми можливості існування і колективних і спільних підприємств як таких є аналогічними;

— лист Держкомпідприємництва України від 16.05.2005 р. № 3704 “Щодо приведення організаційно-правової форми спільних підприємств у відповідність з діючим законодавством”²⁵. У ньому доводиться, що спільні підприємства можуть існувати як такі і не повинні обов'язково змінювати організаційну форму.

Така непослідовність не може не викликати щирою здивування (на рівні емоційного сприйняття) і одночасно майже повністю знецінює листи Держкомпідприємництва з точки зору можливості їх застосування як додаткове обґрунтування тієї чи іншої позиції в питанні, що розглядається. Особливо з урахуванням того, що глибина і міцність правової аргументації у всіх цих листах є досить низькою.

Слід також вказати, що судова практика з цих питань свідчить, що суди посідають позицію, згідно якої примус на перетворення юридичних осіб, правовий статус яких сучасним законодавством не врегульований, не допускається. Але якщо уявити собі гіпотетичну ситуацію, коли суд все-таки посяде іншу позицію і зобов'яже спільне підприємство перетворитися на господарське товариство, то, по-перше, суд не може обрати для нього вид цього товариства; по-друге, запропонувати редакцію

²³ Податки та бухгалтерський облік. — 2005. — № 6. — 20 січня.

²⁴ www.dkpr.gov.ua.

²⁵ Бухгалтерія. Податки. Бизнес. — 2005. — № 31.

його установчих документів. Усі ці питання мають вирішуватися вищим органом управління спільного підприємства. Якщо його скласти неможливо (відсутність кворуму) або рішення цим органом прийняте не буде (недостатня кількість голосів проголосувала за реалізацію рішення суду), то навряд чи хтось вкаже, як бути в такій ситуації. На сьогодні ані судова практика не випрацювала механізмів вирішення таких проблем, ані законодавство їх не встановлює.

Отже, роз'яснення державних органів у тому вигляді, як вони сьогодні надані, не вирішують проблему спільних підприємств і спиратися на них як однозначний спосіб і шлях до її вирішення неможливо.

Результати теоретичних досліджень. Відомо, що наукові праці мають писатися на актуальні теми. Це має значення не тільки для авторитету автора, а й є вимогою Вищої атестаційної комісії (ВАК) щодо таких наукових праць, як дисертації, наукові статті та монографії. Цим ми хочемо підкреслити, що питання організаційно-правової форми, яку досліджували останнім часом правники на рівні кандидатських і докторських дисертацій, є насправді важливим і актуальним, інакше б ВАК України не присвоїв їх авторам наукові ступені. Отже, покажемо є те, що останнім часом в Україні захищені дві дисертації — І.М. Кучеренко “Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права” (Київ, 2004), К.О. Кочергіної “Організаційно-правові форми підприємницьких товариств” (Харків, 2005). Крім цих фундаментальних праць, за матеріалами яких видані й монографії, багато статей присвячені цим проблемам такими авторами, як В.І. Борисова, О.М. Вінник, О.Р. Кібенко, Н.О. Санахметова, О.К. Гула, В.М. Кравчук, І.В. Спасибо-Фатеева.

Науковці стверджують (і безпідставно), що термін “організаційно-правова форма юридичної особи”, що широко застосовується в законодавстві (при чому поряд із похідними від цього терміну визначеннями організаційної форми господарювання, підприємств тощо), не має ані свого визначення, ані змісту і об'єму, ані критеріїв, за допомогою яких можна було б відмежовувати одну організаційно-правову форму від іншої.

Не заглиблюючись у наукові дослідження, зазначимо, що науковці виявляють сутність організаційно-правової форми у наступному:

— як особливості правового статусу юридичної особи, який має юридичне значення для її участі у правовідносинах і визначається засновниками при її створенні;

— цей статус характеризується численними показниками: якісними і кількісними характеристиками засновників (учасників) юридичної особи; ступенем їх відповідальності за зобов'язаннями юридичної особи; режимом майна юридичної особи та його юридичною долею після її ліквідації; ступенем відповідальності самої юридичної особи за своїми зобов'язаннями; кількістю і особливостями змісту установчих документів; способом створення; особливостями припинення юридичної особи (в тому числі, можливістю чи неможливістю визнання її банкрутом); структурою управління та іншими показниками;

— до цього додається мета, з якою створюється юридична особа, інтерес, в якому вона діє, порядок відносин між нею та засновниками;

— організаційно-правову форму та вид юридичної особи пропонується як ототожнювати, так і розділяти. Зазначають також, що поняття організаційно-правової форми є видовою ознакою юридичної особи.

Отже, дослідниками також абсолютно по-різному ці питання бачаться та обґрунтовуються. Їх узагальнити лише можна в такому:

а) організаційно-правова форма є виразником сутності юридичної особи, а значить мають існувати принципові відмінності юридичних осіб однієї організаційно-правової форми від інших;

б) критерії для цього висувують досить різноманітні та більш-менш деталізовані і обґрунтовані;

в) відмінності між юридичними особами за певними критеріями можна вибудувати як по горизонталі, і тоді ми матимемо різний набір юридичних осіб (сукупність тих, які існують нині як врегульовані ЦК, ГК та іншими законами), так і по вертикалі, і тоді ми матимемо лише дві організаційно-правові форми (товариства і установи), які, в свою чергу, поділяються на види.

Таким чином, наукова думка щодо організаційно-правових форм юридичних осіб не пропонує одноманітних способів вирішення цієї проблеми — проблеми уніфікації різних існуючих на сьогодні різновидів юридичних осіб. Це, в свою чергу, впливає на те, що різні науковці, в тому числі ті, що консультують державні органи та народних депутатів, які будуть доопрацьовувати законодавство щодо цього, додержуються різних позицій.

Насамкінець висловимо свою позицію. В результаті розвитку законодавства, а також поступового природного «відмирання» застарілих форм підприємств, мають залишитися виключно дві організаційно-правові форми юридичних осіб — товариства і установи. Вони повинні відрізнятися наявністю або відсутністю такого об'єкту, як корпоративні права та відокремленням власності від управління.

В межах такої організаційно-правової форми, як товариства, повинні виділятися два їх види: підприємницькі і непідприємницькі. Кожні з них, в свою чергу, повинні являти собою сукупність різновидів, наприклад, підприємницькі товариства будуть лише або господарськими товариствами (п'яти підвидів) або виробничими кооперативами.

